

УДК: 930.85:341.176(4-672EU)

Bibliid 1451-3188, 15 (2016)

Год XV, бр. 55, стр. 348–355

Изворни научни рад

др Александра МИРИЋ¹

др Филип МИРИЋ²

АКТИВНОСТ САВЕТА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ НАСЛЕЂА ОД УМЕТНИЧКОГ, ИСТОРИЈСКОГ И ДРУШТВЕНОГ ЗНАЧАЈА

ABSTRACT

Cultural heritage safeguarding and enhancing has long been recognized as one of the most important tasks of the European Union. This task requires coordinated action of all EU bodies, as well as Member States. In this regard, the Council of the European Union in May 2014 adopted the Conclusions recognizing cultural heritage as a strategic resource for a sustainable Europe. By analyzing the Conclusions, the authors point to the importance of protecting cultural heritage, as one of the most important aspects of national identities and the identity of Europe itself. Although the conclusions and proposals are not binding on the Republic of Serbia, their incorporation into the positive law of Serbia in the field of cultural heritage, would facilitate the process of harmonization of the Republic of Serbia with the European Union, which is specifically pointed in the paper.

Key words: cultural heritage, the Council of the EU, the Republic of Serbia.

¹ Institut de recherche sur l'architecture antique Université Lumière Lyon 2. Е-маил: aleksandramiric@yahoo.com

² Правни факултет у Нишу. Е-маил: filip.miric@gmail.com, filip@prafak.ni.ac.rs.

1) УВОД

Диверзитет културе земаља Европске уније препознат је као једна од најзначајнијих одредница њеног идентитета. Међусобно познавање културе земаља чланица, њихове историје и језика, могуће је кроз популаризацију особености других култура, али и имплементацију програма мобилности, размене знања и искустава.³ Интеркултурални дијалог који се подстиче унутар ЕУ није значајан само због јачања веза између чланица, већ и ради критичког преиспитивања начина популаризације сопствене културе. Посебно место припада валоризацији наслеђа, оквира који појединца рођењем дочекује и обликује у већ оформљеној средини, са матерњим језиком, причама и предањима. Било да су у питању непокретни или покретни трагови настали интеракцијом човека и простора током времена, они сведоче о животним активностима наших предака, о њиховим размишљањима, веровањима и надањима. С друге стране, то је оквир који људи разумеју, који за њих представља најприроднији поредак унутар система вредности коме припадају. Овај скуп ресурса наслеђен из прошлости, који људи идентификују независно од власништва над њим, представља одраз непрекидно еволуирајућих вредности, уверења, знања и традиција. Управо због тога, а са још једним подсећањем на основно значење појма – наслеђивање, заједница повезана баштином састоји се од појединаца који свесним деловањем негују и преносе будућим генерацијама заједничка сећања, била она изражена кроз материјална или нематеријална културна добра.⁴ Према важећем Закону о културним добрима РС, културна добра су ствари материјалне и духовне културе од општег интереса. Подељена су на културна добра, културна добра од великог и она од изузетног значаја.⁵ Неопходно је додати да, осим проглашених културних добара које поменути закон штити, укупан фонд наслеђа чини и немерљиви број остварења

³ У питању су програми попут Erasmus, Leonardo, Comenius.

⁴ Оваква дефиниција наслеђа прописана је Оквирном конвенцијом Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво, која је, уз препознавање потребе да се људи и људске вредности нађу у средишту проширеног и трансверзалног концепта културног наслеђа, усвојена у Фару 27. октобра 2005. године, у оригиналу на енглеском и француском језику. Република Србија је потписник овог документа од септембра 2007. године. Ратификовање конвенције био је предуслов за доношење Закона о примени Оквирне конвенције из Фара 2010. год. који је објављен у „Службеном гласнику РС – Међународни уговори”, бр. 1/2010. О активностима УНЕСКО-а у области заштите културног наслеђа и одрживог развоја видети више на <http://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment>, приступ 15.02.2016.

⁵ Закон о културним добрима, „Службени гласник РС”, бр. 71/1994, 52/2011 и 99/2011.

материјалног и нематеријалног карактера од мањег или већег значаја за појединца или заједницу, која самим тим имају своју улогу у креирању националног идентитета и културе земље.⁶ Подстицање дијалога различитих култура и заштите културног наслеђа је нит која се прожима кроз развојне политике земаља чланица, законски оквир већине земаља чланица Европске уније и одредбе бројних међународних конвенција. У наставку рада биће презентоване одредбе Закључака о културном наслеђу као стратешком ресурсу за одрживу Европу, којим ће бити илустрована активност Савета ЕУ у овој области.⁷

2) СВРХА И САДРЖАЈ ЗАКЉУЧАКА САВЕТА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ О КУЛТУРНОМ НАСЛЕЂУ КАО СТРАТЕШКОМ РЕСУРСУ ЗА ОДРЖИВУ ЕВРОПУ

Уговором о оснивању Европске уније прописује се да Унија осигурава очување и унапређење културног наслеђа Европе; културно наслеђе састоји се од ресурса наслеђених из прошлости, у свим облицима и аспектима – материјалним, нематеријалним и дигиталним (створеним у дигиталном облику и дигитализованим) – укључујући споменике, налазишта, пределе, вештине и знања, обичаје и остале начине исказивања људске креативности, као и збирке које чувају и којима управљају јавна и приватна тела попут музеја, библиотека и архива. Ти су ресурси од велике важности за друштво са културног, еколошког, друштвеног и привредног становишта, те стога њихово одрживо управљање представља стратешки избор за XXI век; културно наслеђе велика је предност Европе и важан део европског пројекта. Културно наслеђе, као необновљиви ресурс који је јединствен, ненадокнадив и незамењив тренутно се суочава са великим изазовима повезаним са културним, друштвеним, привредним и технолошким променама које утичу на све аспекте савременог живота. Оно игра важну улогу у стварању и јачању друштвеног капитала јер, према разматраним Закључцима, оно може:

- а) надахнути и подстицати учествовање грађана у јавном животу;
- б) унапредити квалитет живота и добробит појединаца и њихових заједница;

⁶ Ф. Мирић, А. Мирић, Кривичноправне мере у области заштите непокретних и покретних културних добара на основу оснивачких уговора ЕУ (пример Француске), У: *Европско законодавство*, Београд, Институт за међународну политику и привреду, 2012, бр. 42/12 (2012), стр. 117-125.

⁷ Текст Закључка о културном наслеђу као стратешком ресурсу за одрживу Европу, чији је превод коришћен у раду, доступан је на енглеском језику на адреси [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(08)&from=EN), приступ 07.02.2016.

- в) подстицати разноликост и међукултурни дијалог доприносећи јачем осећају „припадања” широј заједници и бољем разумевању и поштовању међу народима;
- г) помоћи у смањивању друштвених неједнакости, олакшати социјалну укљученост, културно и друштвено учешће, али и подстицати међугенерациски дијалог и социјалну кохезију; нудити могућности за развијање вештина, знања, креативности и иновација; бити ефикасан алат за формално и неформално образовање, целоживотно учење и оспособљавање.

Културно наслеђе има важан утицај на привреду и као саставни део културних и креативних сектора, јер, између осталог: представља снажну покретачку снагу укључивог локалног и регионалног развоја и ствара знатне спољне резултате, нарочито путем унапређења одрживог културног туризма; подржава одржив рурални и урбани развој и обнову (као што показују иницијативе многих европских региона и градова); обезбеђује разне врсте запослења. Културно наслеђе има посебну улогу у остваривању циљева стратегије „Европа 2020. за „паметан, одржив и укључив раст” због својих друштвених и привредних резултата и зато што доприноси одрживости околине. Културно наслеђе тиче се неколико важних јавних политика изван културне, попут оних повезаних са регионалним развојем, социјалном кохезијом, пољопривредом, поморством, околином, туризмом, образовањем, дигиталном агендом, истраживањем и иновацијама. Те политике имају директан или индиректан утицај на културно наслеђе, а културно наслеђе истовремено нуди јак потенцијал за остваривање њихових циљева. Зато би тај потенцијал требало развијати и подстаћи државе да признају и препознају стварну вредност културног наслеђа, и искористе потенцијал културе и културног наслеђа као заједничког стратешког ресурса за развој друштва утемељеног на демократским, етичким, естетским и еколошким вредностима, нарочито у тренуцима криза; ојачају дијалог са експертима за културно наслеђе ради утврђивања и спровођења координираних мера за одрживо управљање и развој културног наслеђа. Такође, требало би подстицати сарадњу са међународним и међувладиним организацијама, посебно са Саветом Европе. Државе, чланице ЕУ треба да искористе доступне ресурсе за заштиту, јачање и популаризацију културног наслеђа путем интегрираног и холистичког приступа, узимајући у обзир његове културне, економске, друштвене и научне елементе; допринесу укључивању културног наслеђа у националне и европске политике; утврде и надограђују се на синергије створене међу јавним политикама ЕУ и националним јавним политикама изван културне политике, попут регионалног развоја, кохезије, пољопривреде, поморства, заштите животне средине, енергетике и климатских промена, туризма, образовања, истраживања и иновација ради стварања додане вредности; ако је то могуће, побољшају приступ

финансирању, потпуно искористе доступне програме за јавни и приватни сектор и подстакну улагање у културно наслеђе као део интегрисаних стратегија за локални и регионални одрживи развој у оквиру доступних националних програма и програма ЕУ, као и у оквиру структурних фондова ЕУ у складу са споразумима о партнерству; наставе подржавати деловање ЕУ за ознаку европске баштине; наставе подстицати образовање о културном наслеђу, подижу јавну свест о потенцијалу културног наслеђа за одрживи развој и подстичу учествовање јавности, нарочито деце и младих, у сарадњи с организацијама цивилног друштва; побољшају прикупљање и анализу квалитативних доказа и квантитативних података, укључујући статистику, о културном наслеђу; подстичу финансирање, развој и ширење дигиталног културног садржаја као и доступност иновативних услуга културне и образовне вредности повезаних са наслеђем, да омогућавају грађанима јавни приступ таквим дигиталним ресурсима и услугама у вези са наслеђем, између осталог путем „Европеане“.

3) МЕРЕ

Савет Европе је у Закључцима о културном наслеђу као стратешком ресурсу за одрживу Европу, позвао државе чланице ЕУ и Европску комисију да сви, у оквиру својих надлежности, предузму одређене мере у области заштите културног наслеђа. Овакав приступ је значајан јер указује да је неопходно заједничко деловање свих органа ЕУ у области заштите културних добара.

Државе чланице ЕУ, треба да:

- промовишу дугорочне моделе политике наслеђа који су утемељени на доказима, и оне које покрећу друштво и грађани;
- јачају улогу културног наслеђа у одрживом развоју, усмеравајући се према пројектима урбанистичког и руралног планирања, поновног развоја и обнове;
- подстичу умрежавање и партнерства између културног наслеђа и других подручја политика, између јавних и приватних актера у свим релевантним подручјима и на различитим нивоима управљања;
- размотре укључивање културног наслеђа у оквир следећег плана рада за културу Савета ЕУ, који ће се спроводити од 2015. године надаље;
- јачају прекограничну, међурегионалну и транснационалну сарадњу у питањима културног наслеђа с релевантним чиниоцима;
- подстичу традиционално знање и вештине који су потребни за очување, одрживо управљање и развој културног наслеђа, које је потребно пренети будућим нараштајима ради унапређења људског капитала и трајне заштите европских културних добара, као и приступа њима;

- наставе сарађивати на истраживачком програму за културно наслеђе и ојачају своју подршку истраживачким иницијативама за културно наслеђе путем Оквирног програма за истраживање и иновације „Хоризонти 2020“, као што је заједничка иницијатива планирања за културно наслеђе и глобалне промене.

Европска комисија треба да:

- анализира привредни и друштвени учинак културног наслеђа у ЕУ и допринесе развоју стратешког приступа културном наслеђу;
- узме у обзир, код ревизије стратегије „Европа 2020“, допринос културног наслеђа постизању циљева стратегије;
- размотри посебност културног наслеђа приликом примене правила о државним субвенцијама;
- подстиче размену и употребу добре праксе која произлази из пројеката финансираних у контексту програма ЕУ чији је циљ подстицање одрживе употребе културног наслеђа и управљања њиме;
- настави подржавање умрежавања и удруживања ресурса стручњака и практичара у подручју наслеђа из јавног и приватног сектора и организација цивилног друштва на нивоу ЕУ.

Наведене мере ће, уз адекватно заједничко деловање институција и органа ЕУ, допринети стварању заједничке политике у области заштите културних добара на нивоу ЕУ.

4) ДАТУМ СТУПАЊА НА СНАГУ

Пошто је реч о правном акту програмског карактера, Закључци о културном наслеђу као стратешком ресурсу за одрживу Европу, ступили су на снагу даном усвајања и то 21. маја 2014. године.

5) ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Чињеница је да у добу опште глобализације успех општина, градова, региона па чак и држава, не зависе само од економског развоја, већ и од различитих културолошких фактора који утичу на квалитет живота становништва. Један од њих је стање заштите баштине, била она материјална или нематеријална.⁸ Активности на одрживом управљању и друштвено ангажованом коришћењу препознате су као подједнако значајне, као и оне

⁸ Mrak, I. Evaluation methods in the protection of built heritage, *Gradjevinar* 66, 2014, 2, pp. 127-138.

које се тичу физичке заштите и одржавања доброг стања.⁹ А управо о стању наслеђа можда најбоље говори шала, а истовремено и клетва, добро позната запосленима у служби заштите градитељске баштине. „Дабогда ти кућа била споменик културе“ је фраза која се често чује од власника објеката који су утврђена културна добра. Суочени са потребом да на свом поседу изведу грађевинску интервенцију којом би побољшали стандард коришћења, или једноставно продужили век трајања културном добру, власници су у обавези да решење пронађу у компликованој мрежи администрације службе заштите, без могућности да аплицирају за икакву државну субвенцију. Овај пример може се илустровати примерима урушених грађевина унутар урбаних центара градова Србије, или чињеницом да су поједини типови историјских објеката од трошних материјала скоро потпуно нестали.

Иста је ситуација и када говоримо о нематеријалној баштини – усменим предањима која се заборављају или умирућим занатима. Потенцијалним приступањем Србије Европској унији, наша ће држава бити у обавези да преиспита постојеће културне политике и припреми стратегије одрживог управљања културним добрима, као и да субвенцијама подржи умрежавање препознатих актера који се на неки начин баве валоризацијом и коришћењем културних добара. Такође, ради праћења тенденција проучавања, заштите и одрживе експлоатације културног наслеђа, Република Србија мораће да обезбеди јачање пројектних капацитета установа културе и обуку запослених у њима, али и да подстакне међународну сарадњу у питањима културног наслеђа с релевантним чиниоцима. Коначно, подстицањем специјалиста да унапреде методе изучавања традиционалних знања и вештина који су потребни за очување културних добара и успостављањем механизма дифузије тих знања, обезбедио би се непрекинути трансфер идентитета и баштине која га чини, коју смо наследили од претходних генерација. Да ли примену ових мера треба одлагати до тренутка пријема у Европску унију? Може ли наше културно наслеђе да чека?

6) ИЗВОРИ

- Закон о културним добрима, „Службени гласник РС“, бр.71/1994, 52/2011 и 99/2011.
- Закон о примени Оквирне конвенције из Фара, „Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 1/ 2010.

⁹ Taneski, R. Cultural heritage as a resource for development of the society, Proceedings, Second Regional Scientific Conference of ICOM SEE, Condition of the cultural and natural heritage in the balkan region, Nis, 2012, pp. 333-340.

- Интернет: U.N.E.S.C.O. <http://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment>, приступ 15.02.2016.
- Интернет: Закључци о културном наслеђу као стратешком ресурсу за одрживу Европу, доступни на енглеском језику на адреси [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(08)&from=EN), приступ 07.02.2016.
- Мирић, Ф., Мирић, А., Кривичноправне мере у области заштите непокретних и покретних културних добара на основу оснивачких уговора ЕУ (пример Француске), У: *Европско законодавство*, Београд, Институт за међународну политику и привреду, 2012, бр. 42/12 (2012).
- Mrak, I. Evaluation methods in the protection of built heritage, *Gradjevinar* 66, 2014, 2, pp. 127-138.
- Taneski, R., Cultural heritage as a resource for development of the society, *Proceedings, Second Regional Scientific Conference of ICOM SEE, Condition of the cultural and natural heritage in the balkan region*, Nis, 2012, pp. 333-340.